

ЕЛЛАР ЯКТЫСЫ

Эдуард Касыймовка 50 яшь

Елларны, чорларны кеше яктырта. Ұзаң мәқатдас эше белән жирдө якты эз калдыра ул. Киләчәккә ядкарь итеп һәйкәлләр, гәлбакчалар, яңа шәһәрләр, заводлар төзел калдыра... Еллар үткәч, килер буын әнә шул хикмәтле «жимешләрнең» нәтижәсен — тулы канлы матурлығын, камниллеген генә күре ала. Э шул матурлықның эшләнү, түү процессын фекать фарараз гына итеп карый. Язучы шуши процессны һәм күцелләр диалектикасын образлы тел белән, сөнгатыча тасвирлап бирә. Ул укучысы алдына үткен проблемалар куя, яшвешәбездәге берсеннән-берсе катлаулырак булган мәсьәләләрне теге яки бу дәрәҗәдә хәл итергә омтыла, укучыны шулар хакында бергәләп уйланып карарга чакыра. Әдәби әсәр күцелләрне сафлык, яктылык дөньясына даша, туган жиребезнен, табигатьнен ын хужасы булып яшәргә, аны кандерләрга, «телен ейрәнергә» өндүрдө.

Эдуард Касыймов үзенең хикәя-повестьлары, романнары белән әнә шундай язучы буларак хәтерге уелган. Аның геройлары — гади эшчеләр, инженерлар, авыл кешеләре, хисә бирелүчән, кайнар йөрәклө яшьләр, абыл һәм тәжрибә туплаган өлкәннәр. Алар конкрет кешеләр булып безнең тира-юнебездә яши, безнең белән бергәләп елмая, келә, елый. Аларның уйланулары, борчыулары, шатлык-сагышлары, көндөлек мәшәхателье безгә дә һич ят түгел.

Димәк, автор ын мәгънасендө тормышчан образлар тудыра алган. Алар ышандыра, борчуларга сала. Чөнки язучы өлөгө образларны күктөн эзләмәгән, ә балки тормышның үзеннән детальләп жыйиган, чынбарлыктан тапкан.

Э. Касыймов «Татар халык әкиятләрендә сатира һәм юмор» диген темага кандидатлык диссертациясе яклаганнан соң, башта Алабугада, аннары Чаллы шәһәрендә яши, языласы китапларының геройларын — борынгы Чулман-Кама, Бондюг химия заводы һәм КамАЗ кешеләрен якыннан торып ейрәнә.

Аның беренче хикәяләре, очерклары 1950—1951 елларда вакытлы матбуғат битләрендә күренә башлады. Тәүге уңышлар яшь авторны яңа хикәяләр, повестьлар язарга жилкендөрдө. «Кызыл маяклар» (1959), «Кояш көн дә чыга» (1963) кебек китаплары дөнья курде. Э. Касыймов әсәрләре укучы күцелен торган саен ныграк били барды, әдәби тәнкыйт әдәбиятка өметле прозаик килүен билгеләп узды.

Ләкин шулай да язучыга чын уңыш китергөн өсөре тирән эмоциональ көчкө ия булган «Гомер ике күлми» романы булды. Роман геройлары — партия эшнә исkitкеч тұгрылықты коммунистның балалары. Тормыш аларны төрле катлаулы хәл-әхвәлләргө күеп, төрлечә сынап, чын кешелеген тикшереп карый. Ләкин яңа тормыш төзеге күлгөн, изге максат һәм хыяллар белән рухланып яшәгөн яшләрнең канатын сыйндыра алмый язмыш. Алар ныклы адымнар белән, иманнарын какшатмыйча, өтиләре юлын дәвам итәләр.

Э. Касыймов нинди генә темага алынmasын, аның өсөрләрендә кеше, кеше күңгіле якты фонда алғы планга килеп баса. Авыл яшләре («Кояш көн дә чыга») яки фән кешеләре («Сорбонна профессоры һәм без») турында язмыш ул, Бондюгтагы химия заводын, андагы характерларны тасвиrlыймы,— һөрвакыт шәхес, аның киче-гешләре, хыял-үйләрү калку суратләнә.

Соңғы вакытта әдәбиятта завод-фабрикалар, производство коллективлары тормышына игътибар бермә-бер үсте. Э. Касыймов әнә шундай мактауга лаек эшкә алтмышынчы елларда ук алынды. Аны үзенең бай тарихы, данлы үткәне, матур традицияләре белән аерылып торган Бондюг заводы үзенә тартты. Республикасында химия промышленности көннөн-көн үсеп, аның халық хужалыгындагы башка тармаклар һәм өлкәләр белән багланышы шактый нығып күлгөн чор иде бу.

Билгеле, әдип Бондюг заводы тарихын язуны максат итеп күймады, ул «Томан аша» һәм «Наваларда тургай» дип исемләнгән романнарында заводның бүгенгесен суратләде. Ләкин шунысын да әйтергө киrәk, бу романнарны укығанда, заводның ерак үткәне, Менделеев эшчәнлеге белән бәйле чөрләр да шактый ачык күзаллана. Әлеге романнарда тарих белән бүгенге көннен бәйланеше өлкәннәр, хәzmәт ветераннары белән яшь буын арасынdagы мәnәсәбәтләрдә, геройларның гыйбрәтле язмышларында чагыла. Әсәрләрдәге геройларга хас шундай төп сыйфатларны атап үтәргө мөмкин: нәселдән-нәселгә күчә күлгән эшче горурлыгы, беренче нәүбәттә завод мохитынdagы хәл-әхвәлләрне кайғырту, аның манфәгатыләре белән яшәү, тормышның, хәятның олылыгын, изгелеген эшкә мәnәсәбәт белән үлчәп карау.

«Наваларда тургай» өсөрен «Томан аша» романының дәвамы дип әйтергө дә мөмкин. Әлбәттә, без монда яңа персонажлар белән дә танышабыз, шул ук вакытта, үзебез яратып өлгергән геройлар белән дә кабат очрашабыз. Эмма яңа өсөрдә тормыш хәлләре инде үзgәргән, яғыни тагын да куера, кисkenләшә тәшкән. Шуңа күрә беренче романнагы танышларыбыз яңачарак шартларда хәрәкәт итәләр, яңа хыяллар белән янып яшиләр. Нәтижәдә «Наваларда тургай» романы мәстәкыйль өсөр төсен алган.

Язучының «Чулман — оныклар елгасы» романы художество эшләнеше буенча да, күтәргөн мәсьәләләре белән дә чын мәғнәсендә игътибарга лаек. Ул, республика чикләрен узып, ил күләмендә яңғыраш тапкан өсөр. Укучы аны көтеп алган китабы итеп, яратып каршылады.

Э. Касыймов жырларда жырланған бөек төзелешләр шәhәре Чаллыда яши, дидек. Зурлығы һәм өhәмияте белән бетен дөньяда мәшhур урыннарың берсен тоткан завод эшчеләрен көн дә күреп, алар белән сейләшеп тора. Заводның исkitкеч зур проблемалары, кешелек алдына заман куйган олы бурычлар үзәгендә кайный ул. Әнә шул мәсьәләләрнең асылын төптән актарып, эзләнеп һәм табып ижат итә.

КамАЗ — республикасында яңа төр завод. Ул зурлығы, бөеклеге белән генә түгел, яңалыгы белән дә кешеләр күңелендә яңа киңлекләр тудырды. Димәк, ижат кешесенә дә яңа эзләнүләр өчен мәйдан, яңа мәмкинлекләр ачылды. һәм мондай тәбәктә үз язучың булу үзе бер бехеттер әле ул. Шуңа күрә дә укучы аңардан күпне өмет итә, күпне көтә, жиңи сыйганып эшләр вакыты житкән әдипкә яңадан-яңа ижади уңышлар тели.